

Nagy Tamás

AZ EURÓPAI BÖRTÖNSTATISZTIKA KÜLÖNBÖZŐ DIMENZIÓI – A 2025-ös SPACE I JELENTÉS

*The different dimensions of european prison statistics –
the 2025 SPACE I report*

NEMZETKÖZI
KITEKINTÉS

Az Európa Tanács éves büntetés-végrehajtási statisztikája, a SPACE I (Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe) 1983-as alapítása óta a nemzetközi komparatív kriminológia egyik legmeghatározóbb adatforrása. A jelentőségét az adja, hogy egységes módszertani keretben teszi összehasonlíthatóvá a 46 tagállam rendkívül eltérő jogi és büntetés-végrehajtási rendszereit. A 2025-ös jelentés kiemelt célja a büntetés-végrehajtási rendszerek pillanatnyi állapotának és éves dinamikájának rögzítése. A vizsgálat fókuszba emeli a bebörtönzési ráták mellett a fogvatartottak demográfiai összetételére, a bűncselekménytípusok eloszlására és a büntetési tételek strukturális elemzésére. Fontos leszögezni, hogy a statisztikai adatok megbízhatósága és a belőlük levont stratégiai következtetések érvényessége közvetlenül a jelentés mögött álló szigorú módszertani keretrendszertől függ, melyre hatást gyakorolnak a tagországok eltérő büntetés-végrehajtási rendszerei.

Kulcsszavak: SPACE, statisztika, európai igazságügyi rendszerek, Európa Tanács, elemzés

The annual prison statistics of the Council of Europe, SPACE I (Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe), has been one of the most significant data sources in international comparative criminology since its establishment in 1983. Its importance lies in providing a unified methodological framework that enables the comparison of the highly diverse legal and penitentiary systems of the 46 member states. The primary objective of the 2025 report is to capture the current state and annual dynamics of penitentiary systems. In addition to incarceration rates, the study focuses on the demographic composition of inmates, the distribution of offence types, and the structural analysis of sentencing patterns. It is important to emphasise that the reliability of statistical data and the validity of strategic conclusions drawn from them depend directly on the rigorous methodological framework underlying the report, which is influenced by the differing penitentiary systems of the member states.

Keywords: SPACE, statistics, European justice systems, Council of Europe, analysis

Bevezetés

A SPACE statisztikai jelentés összeállításához az Európa Tanács (ET) 46 tagállamának mintegy 51 büntetés-végrehajtási (a továbbiakban: bv.) szervezete szolgáltatott adatot. A két szám közötti eltérést az magyarázza, hogy bizonyos államokon belül decentralizált igazgatási modellek működnek. Például Spanyolországban az állami és a katalán bv. szervezet elkülönül, ahogyan az Egyesült Királyságon belül is önálló igazgatási rendszerrel rendelkezik Anglia és Wales, Skócia, valamint Észak-Írország. A kutatás magas fokú reprezentativitását és nemzetközi jelentőségét igazolja, hogy immár második éve hiánytalanul szolgáltatott adatokat az ET összes tagállama.

A bemutatott adatok jellege alapján a jelentés alapvetően két fő szerkezeti egységre bontható: az állapotmutatókat (*stock*) és a folyamatmutatókat (*flow*) tárgyaló fejezetekre. A stock részegység egy konkrét időpontban¹ fennálló helyzetet rögzít, amelyet statikus pillanatképként definiálhatunk. Ez a rész átfogó képet nyújt a bv. szervezetek aktuális telítettségéről, a fogvatartotti létszámról, valamint az elítéltek demográfiai jellemzőiről és jogi státuszáról. Ezzel szemben a flow fejezet a bv. rendszerekben zajló mozgásdinamikát elemzi a 2024-es év egészére vonatkozóan. A dokumentum ezen szakasza olyan indikátorokat vizsgál, mint az éves befogadások és szabadítások rátája, az intézeti fluktuáció mértéke, valamint a szabadságvesztés-büntetések becsült átlagos időtartama.

Bár a felmérésben valamennyi bv. szervezet részt vett, nem mindegyik válaszolt a kérdőív összes kérdésére. Emellett fontos kiemelni, hogy a korábbi évek adatgyűjtéseiben nem minden ország képviseltette magát, így bizonyos statisztikákból nem lehet átfogó, globális következtetéseket levonni. A jelentésben szereplő mutatók közvetlen összehasonlítását tovább nehezíti az a tény, hogy az adatszolgáltató államokban merőben eltérő jogi szabályozás, társadalmi berendezkedés és végrehajtási módszertan érvényesül.

A SPACE statisztikai jelentés rövid története

Az ET 1983-ban hozta létre éves büntetőjogi statisztikai adatbázisát, amelynek első szakmai vezetője Pierre V. Tournier volt. A kiadvány 1984 és 1991 között a szervezet „*Prison Information Bulletin*” című folyóiratában jelent meg, „*Statistics on penal populations in the Member States of the Council of Europe*” címmel. Ebben a korai időszakban az adatgyűjtés kizárólag az európai fogvatartotti populációkra korlátozódott.

¹ A jelentés alapján 2025. január 31-én

Az 1992-es év jelentős mérföldkő volt az adatgyűjtés történetében, hiszen a jelentés felvette a ma is ismert címét, és ekkor vált nemzetközileg ismertté a francia cím² alapján megalkotott SPACE mozaikszó is. Ezzel párhuzamosan a kérdőív kibővült a közösségi szankciókra és intézkedésekre vonatkozó adatsorokkal. Ezeket kezdetben a jelentés II. részeként publikálták, majd 1997-től önálló kiadványként jelentek meg SPACE II elnevezéssel, míg az eredeti, börtönstatisztikai sorozat a SPACE I nevet kapta.

A 2000-es évek elejétől a kiadvány szerkezete és vezetése is megújult. 2002-ben a szakmai irányítást Marcelo F. Aebi, a lausanne-i egyetem professzora vette át, aki jelenleg is koordinálja a projektet. 2000 és 2006 között a statisztikák önálló jelentésként és a „*Pentological Information Bulletin*” című kiadvány részeként is elérhetőek voltak, majd 2007-től kizárólag önálló éves jelentésként publikálják a statisztikákat. A modernizáció és az átláthatóság jegyében a SPACE 2011 óta dedikált weboldallal rendelkezik, 2017-től pedig a jelentés elkészítése az Európai Börtönügyi Szervezetével (EuroPris) szoros szakmai együttműködésben zajlik (A brief history of the SPACE project, 2026).

A jelentés főbb megállapításai

A jelentés mind az európai átlagot, mind a medián³ értékeket tartalmazza. A kiugró adatok viszonylag gyakoriak, mivel olyan kis országok is szerepelnek benne, mint Andorra, Liechtenstein, Monaco vagy San Marino, ahol egyetlen személyre vonatkozó változás is jelentősen módosítja a százalékokat, arányokat, valamint a trendeket. A jelentésben szereplő európai átlagok és mediánok az egyes országok népességének és fogvatartottjainak egymáshoz viszonyított arányán alapuló súlyozással szerepelnek. Ez azt jelenti, hogy az átlagokat az egyes országokra jellemző, 100 000 lakosra vetített százalékos arányok és mutatók alapján számították ki, nem pedig a kontinens összesített abszolút értékeiből. Ez a fajta módszer azért került kialakításra, mert a kontinens súlyozatlan értékeinek alkalmazása eltorzítaná az országok közötti eltéréseket.

A korábbi évek adataival összehasonlítva fontos megjegyezni, hogy Oroszország 2022. március 16-ai kizárása az Európa Tanácsból jelentősen befolyásolta a jelentés elemzéseit. A kizárás előtt Oroszországban körülbelül 478 714 fő fogvatartott volt (2021-ben Európa teljes börtönnépességének 34%-a), és az ET bv. szervezetei által 2020-ban elköltött teljes költségvetés körülbelül 14%-át tette ki az orosz bv. szervezet. Ezért a kutatók a tendencielemzés következetességének megőrzése érdekében visszamenőlegesen kivették az orosz adatokat minden longitudinális összehasonlításból, és újraszámolták az előző évek európai átlagait, illetve mediánjait. Ez a módosítás biztosítja, hogy az

2 Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe

3 Statisztikai középérték, mely az adatsor nagyság szerinti sorba rendezése utáni pontos középső elemet jelenti. Az így kapott számot nem torzítják kiugróan a magas vagy alacsony szélsőséges értékek, mint az átlagot.

adatokban megfigyelhető tendenciák a tényleges változást tükrözzék, és azokra ne gyakoroljon torzító hatást az orosz adatok hiánya.

Az első és legszembetűnőbb adat alapján a fogvatartottak arányának általános emelkedése figyelhető meg az európai térségben, amelyet azonban jelentős regionális eltérések kísérnek. Míg Európában a fogvatartottak átlagos aránya 2025-ben 100 000 lakosra vetítve 127 fő volt, az egyes országok mutatói között markáns különbségek tapasztalhatók. Kelet-Európa több országában kiemelten magasnak tekinthető a fogvatartottak aránya. Olyan országok, mint Törökország (458), Azerbajdzsán (271), a Moldovai Köztársaság (245) és Georgia (232) regisztrálják a legmagasabb mutatókat – ami elsősorban nem az elkövetett bűncselekmények magas számával magyarázható, hanem az adott országok büntetőpolitikai berendezkedésével, valamint a kiszabott szabadságvesztés-büntetések átlagos hosszával. Azonban az ellenpólus is megjelenik az adatok vizsgálata során, hiszen több európai országban – Norvégia (54), Hollandia (55), Finnország (58), Németország (69) stb. – jóval alacsonyabb a fogvatartotti arány az európai átlaghoz képest.⁴ Ezek az adatok arra utalnak, hogy az alacsony fogvatartási ráta különféle intézményi modellek révén is elérhető, nem kizárólag a skandináv modellhez kapcsolódik.

Az állapot- és folyamatmutatók dinamikájából jól látszik, hogy a viszonylag stabil fogvatartotti aránnyal rendelkező országokban is gyakran magas a befogadások és szabadítások száma. Ez a jelenség rávilágít a dinamikus indikátorok vizsgálatának elengedhetetlen szerepére az egyes rendszerek működésének átfogó elemzésében.

A kontinensen bizonyos fogvatartotti csoportok (időskorú⁵ és külföldi fogvatartottak) létszámának növekvő tendenciája figyelhető meg. Bár a külföldi fogvatartottak számának dinamikus emelkedése újabban a kelet-európai országokban is megfigyelhető, arányuk azonban inkább a nyugat-európai országokban számottevő. Ugyanaz a szabad mozgás, amely előmozdítja az európai integrációt és a gazdasági növekedést, strukturális kihívásokat is teremt a bv. szervezetek számára. A nyugat-európai országok – amelyek egyaránt cél- és tranzitországgként szolgálnak az uniós munkavállalóktól kezdve az illegális bevándorlókon át a transznacionális bűnelkövetőkig – a mobilitásból fakadóan aránytalanul nagy büntetőjogi és büntetés-végrehajtási terheket viselnek. Jól példázza ezt aényt Svájc, Spanyolország (Katalónia), valamint Ausztria, amely országok fogvatartotti összetételének 73%-a, 52%-a és 53%-a külföldi állampolgár.⁶

4 A felsorolás nem teljes, csupán példálózó jellegű az arányok ismertetése céljából. A felsorolásban nem kerültek szerepeltetésre olyan törpeállamok (Liechtenstein, San Marino stb.), ahol egy-egy fő változása is jelentős eltérést okozhat az adatokban.

5 A jelentés értelmezésében az időskorú fogvatartottak kategóriájába a 65 éves, illetve annál idősebb személyek tartoznak.

6 A jelentésben szereplő adatok nem tesznek különbséget a legális bevándorlók és a külföldi állampolgárok egyéb csoportjai között. Ez a statisztikai leegyszerűsítés oda vezet, hogy a nyugati börtönökben tapasztalható „túlreprezentáltság” gyakran tévesen jelenik meg a közbeszédben.

Az erőszakos bűncselekmények miatt elítéltek aránya jellemzően stagnált a vizsgált időszakban, mely a jelentés alapján az elítéltek közel egyharmadát jelentette. Eközben Európa-szerte a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények számítottak a leggyakoribb bűncselekmény-kategóriának (17,3%), amelyet a lopás (12,1%) követett. Bár ez a tendencia hűen tükrözi a kábítószer-kereskedelem és a szervezett bűnözés súlyosságát, egyúttal ösztönzőleg hathat az alternatív szankciók rendszerének átfogó fejlesztésére is.

A jelentés figyelemre méltó elméleti és gyakorlati kérdése a rövid tartalmú (egy év alatti) szabadságvesztés-büntetések alkalmazása. Bár a kriminológusok (mint korábban Franz von Liszt⁷) és az elméleti jogtudósok régóta érvelnek a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetés megszüntetése mellett, a statisztikai trendek egyértelműen rávilágítanak egy úgynevezett „backlash effect”⁸-re. Azokban az országokban, ahol törvényileg korlátozták a rövid büntetések kiszabhatóságát (például: Németországban, Ausztriában és Portugáliában), a börtönpopuláció gyakran nem csökkent, hanem épp ellenkezőleg, növekedésnek indult. Ennek oka, hogy a bírák – amennyiben a bebörtönzést elkerülhetetlennek tartották – a törvényi korlátozás megkerülése érdekében inkább hosszabb tartamú szabadságvesztést szabtak ki a rövid ítéletek helyett. Ez a jelenség komoly figyelmeztetés lehet a szakpolitikai döntéshozók számára, hiszen a rövid ítéletek pusztja jogszabályi eltörlése – a mögöttes jogalkalmazói és társadalmi megítélés változtatása nélkül – a büntetési időtartamok növekedéséhez, ezáltal pedig a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltságának fokozódásához vezethet.

A SPACE I jelentés további érdekessége, hogy az európai átlagos bebörtönzési ráta 2025-ben szinte hajszálpontosan megegyezett a húsz évvel korábbi, 2005-ös szinttel. Ez a két évtizedes ív azonban nem konstans volt, hanem három jól elkülöníthető fázisra oszlott: a 2011-es történelmi csúcsig tartó növekedési fázisra (2005–2011), a csökkenési fázisra (2012–2021) mely a pandémia időszakában (2021) érte el a mélypontot, valamint a 2005-ös alapértékekre visszatérő emelkedő fázisra (2022–2025). Jóllehet a fogvatartottak száma a két végponton azonos, a mögöttes rendszerszintű dinamika alapjaiban alakult át. Húsz évvel ezelőtt a magas bebörtönzési rátát elsősorban a befogadások nagy száma tartotta fenn, tehát sokan kerültek be a börtönökbe, de jellemzően rövidebb ideig tartó szabadságvesztés-büntetésekkel. Ezzel szemben a jelenlegi ráta már nem az újonnan befogadottak számára, hanem a kiszabott szabadságvesztések megnövekedett tartamára vezethető vissza. Ez a strukturális váltás azt jelzi, hogy az európai büntetőpolitika egy expanzív szakaszba lépett. A 2025-ös adatok – túl azon, hogy

7 Franz von Liszt (1851–1919) osztrák születésű német jogtudós, kriminológus és egyetemi professzor volt. Már a XIX. században azt hangsúlyozta, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések nem alkalmasak a jogszabályban nevesített büntetés céljának elérésében, azonban az egyén viselkedésére, társadalmi integrációjára negatívan hatnak.

8 Szabad fordításban visszahatás: amikor az állam intézkedései a várthoz képest épp ellentétes hatást eredményeznek.

a koronavírus-humánjárvány utáni statisztikai visszarendeződést tükrözik – rámutatnak egy mélyebb strukturális átalakulásra is, ami az európai igazságszolgáltatási rendszerek változását, valamint az ítélkezési gyakorlat alakulását is szemlélteti. Összefoglalva, a börtönszűfoltosság hatékony kezeléséhez a befogadások számának csökkentésén túl az egyes büntetési tételek hosszának felülvizsgálata is elengedhetetlen.

Lényegesnek tartom még kiemelni, hogy azokban az országokban, ahol magas a fogvatartottak aránya, jellemzően magas a kiszabott szabadságvesztés-büntetések átlagos időtartama is. Ez a mintázat arra utal, hogy a bűnözési mutatókon túl az ítélkezési gyakorlat is – különösen a kiszabott szabadságvesztések hossza – központi szerepet játszik a fogvatartotti létszám időbeli alakulásában és a telítettség formálásában.

Bár a SPACE I jelentés értékes statisztikai adatokat szolgáltat a tagországok bv. rendszereiről, ezek az adatok önmagukban nem alkalmasak arra, hogy ok-okozati összefüggéseket tárjanak fel az egyes országok büntetőpolitikája és végrehajtási rendszerei vonatkozásában. Az eredmények értelmezése során kiemelten figyelembe kell venni az eltérő strukturális, történelmi, földrajzi és politikai tényezőket.

Összegzés

A SPACE I jelentés vitathatatlanul az európai bv. statisztikák alapvető forrása. A több évtizedes adatgyűjtésre épülő kiadvány egységes módszertani keretet biztosít a kontinens eltérő büntetőpolitikai modelljeinek lakosságárányos összehasonlításához. Szakmai értékét a statisztikai alaposág és a folyamatos módszertani finomhangolás garantálja, amely hozzájárulhat a kiadvány bővítéséhez, valamint további elemzések elvégzéséhez. A jelentés kiválóan szemlélteti az európai országok bv. rendszerei közötti különbségeket, ugyanakkor az adatok önmagukban nem elegendők az egyes államok komplex igazságszolgáltatási mechanizmusainak megismeréséhez vagy azok összehasonlításához.

Felhasznált irodalom

- Aebi, Marcelo F. – Cocco, Edoardo (2026): SPACE I - 2025 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Council of Europe
- Council of Europe Annual Penal Statistics. History of the Project, A brief history of the SPACE project. Online: <https://wp.unil.ch/space/history-of-the-project/> (Letöltés ideje: 2026. július 07.)